

NA BOROVI GOSTÜVANJI

(Humoreska)

Kari Gorčanec

Borovo gostüvanje prav gotovo spada med najbolj svojske prekmurske običaje; to je folklorna zanimivost prve vrste.

Če potuješ kaj po teh goričkih vaseh ali še celo živiš tod nekje v zakotni vesnici, se moraš pozimi zavzeti nad neverjetno tihoto, ki v njej zasnulo ždi pokrajina. Ljudje posedajo kraj peči, luščijo bučnično semenje, pukajo perje pa prirejajo koline zdaj pri tej zdaj pri oni hiši. Vse drema, vse molči, kakor da prisluškuje pridušenim stopajem snežink.

Zato pa je toliko bolj presenetljivo, če zdajci zavre po vsej vasi, zagomazi že zjutraj v razvejanem curku proti borovemu gozdu in se hrupno razigra pod presenečeno negibnim drevjem. Na hrastovi veji, ki je na njej morda še včeraj zmrzovala izstradana vrana, zabinglja ogromen venec klobas; skoraj obenem tudi že zadiši iz kotliča po njih. Košnat grm se zakrivi pod težo zlatozapečenih vrtankov, ki jih je nekdo razobesil po njem. Med debli mamljivo zadehti po žganju. Ljudje si prihajajo ogledovat mogočen bor, ki ga bodo pozneje podrli in ki se bo potlej z njim oženil eden izmed mladeničev. Sveti zakon pa ni svet, če ga ne blagoslovi farar, zato je ta vsekakor glava celotne prireditve. Le bor je v nekem smislu višji od te osebnosti, — dokler namreč še stoji. A pomemben je tudi vrag; kar pogledjte, kako se ga vse izogiblje, kako šviga z dolgim krvavordečim jezikom. Ko bor posekajo, je njegova prva in edina dolžnost, da varuje nevestino nedolžnost. In ta pride vsekakor v prave roke —. Razen tega pa je tu še četa miličnikov, kajti svet je preveč popoln, da bi mogel biti brez njih. Kar na lepem ti recimo nekdo zavpije na pomoč, drugi zakriče: »Zgrab'te ga, tóvaja!« in s tem se začne gonja navzkriž med drevjem. Tatu ujamejo in ga priženo pred sodnika, ki je ves zavit v prostrano črno haljo in ki mu je na prsi pa hrbet zarisan velik, kričeče bel paragraf. Obtoženec mora po zelo kratkem procesu plačati kazen. Ker pa je ves rdeč in zaripel v obraz, takoj pristopi zdravnik in mu začne vestno trkati z ogromnim lesenim kladivom po hrbtu in mu pritiskati z vato zamašeno uho na prsi. Končno napiše recept, ena izmed obeh bolničark, ki ga nenehno spremljata, mu v kozarček natoči nekake kapljice. Zdravilo mora kajpak takoj plačati; ni pomoči, tudi večkrat krščena slivovka stane denar —.

Zdaj pa od nekod privihra sključen, a orjaški starec dolge, štrnaste brade. To je tovariš iz Centra za gojitev hibridnih žitaric. Odlikuje ga nevsakdanja zanimivost: zadnjice se mu namreč drži težek, a zelo stabilen stolček. Človek se ne more dovolj načuditi, kako lepo se prilega njegovemu telesu in kako celotno prikazen obdaja svojska, navadnim zemljanom skoraj nerazumljiva odličnost. Tako tudi ni lahko uganiti, čemu se mu ljudje umikajo s poti. Danes je to slučajno razložljivo, kajti tiste, ki se spoštljivo obračajo nanj, krilečih kretenj zavrača: »Nimam, nimam časa! Zaseden! Seja ob devetih! Seja ob enajstih! — Ljudje, prosim vas! Razumite vendar: mi imamo tempo! Tem-po! — Center za gojitev hibridnih žitaric. Center!«

V pisarni zagleda na sekretarkini mizi filmsko revijo. »Tako, s tem se torej dan začne: mladina vam že na tešče prebira take neumnosti!« Brez prehoda se ostro razvname, in prav ko hoče demonstrativno zagnati aktovko na mizo, vstopi dijak. To ga prekine, a samo za hip, kajti prišlek zaprosi za štipendijo in mu dá s tem najlepši povod, da nadaljuje s svojo temo. »Kaj pa je z vami, mladi ljudje? Tukaj sama neresnost, tam sama lahkomiselnost! Ta prebira žurnale, onega skomina po mastni štipendiji, tretji bo pa hotel že kar plačo vnaprej! Kaj si mislite vi mladi nasploh? Ali si lahko predstavljate, kako smo mi živeli? Kako smo se b o r i l i? Zmrzovali in gladovali smo, pa še garali povrh! Umirali! In vi? Prihajate po visoke štipendije, zahtevate — zahtevate! — nekakšne ‚sodobno dostojne‘ življenjske pogoje in — pozabljate na n a š e žrtve!«

Pa tovariš Vrefkič se menda spomni, da so s sejo že davno morali začeti. Zahlasta po nekakih papirjih, ne da bi tudi nehal govoriti. Skoraj že med vrati pa reče dijaku: »No ja, dobil jo boš! Kaj pa drugega! Mladina, mladina, kako se ti dobro godi! In kako smo mi stradali!« S tem zaloputne, toda ko pritisne na kljuko še dijak, se znova prikaže. »Čujte, tovarišica! Tole parolo: NE POMEHKUŽUJMO NAŠEGA PODMLADKA!« Dekle jo mrzlično zapiše. Tovariš Vrefkič pa je že spet ob izhodu in ji namigne, kakor pač namignemo, ko vemo, da besede več niso potrebne. In tako ona pozorno odkimne: »Razumem: v Dvorano herojev. Razumem! Razumem!«

In prav zdaj, ko se mu tako mudi, ga vse ovira. Najprej so tu ljudje, ki jim je bil naročil, naj znova pridejo. Potem pa ta neznosni vrag, ki se burkasto zaganja vanj in mu hoče odtrgati stolček. Starec se otepa, starec žuga, starec rohni. Končno pa pokliče milico. »Tovariši, ta me moti pri opravljanju družbenih funkcij. Stolček mi hoče vzeti, — saj to je, ko da mi trga meso z živega telesa! — Primite ga! Škodljiv element! Sovražnik ljudstva!«

Tako se meša življenje, tako kipi življenje na borovon gostovanji. Vse, kar to ljudstvo iz dneva v dan počenja, vse to se kaže tokrat v zbrani in izbrani obliki, vsa človekova narava in nrav. Vsemu se moramo čuditi, se vsemu smejeti, se zgražati nad vsem.

Sredi takih velikih in majhnih dogodkov, sredi velikih in malih ljudi pa urno teka televizijski reporter. »Vse za informiranje in obveščanje ljudstva!«, tako piše z rdečimi črkami na njegovi kameri. To je sploh aparat svoje vrste; on sam, ki je služil nekoč pri poljski artileriji, ga označuje z »lahko televizijsko kamero poljskega tipa«. To je v bistvu nekdanji zaboj za marmelado, pritrjen na trinožno stojalo. V dno zaboja so vdelane tri buteljke, ki opravljajo funkcijo objektivov, njihova grla pa gledajo v notranjost zaboja. In prav v to notranjost vtika pri snemanju svojo glavo reporter. Zelo rad vsakomur pojasni, da najraje snema iz tako imenovane »žabje perspektive«, ker da s tem življenje, ki ga pošilja na zaslone sprejemnikov, učinkuje mnogo bolj veličastno, vzvišeno. Nekateri se mu sicer pomenljivo smeji in trde, da on te svoje objektivne odmašuje z zobmi in da je potem včasih razločno slišati nekako klokotanje, toda on jih zmeraj uspešno zavrača z istimi besedami: »Kaj se pa vi razumete na televizijo!« In on ima prav: kdo pa se naj razume na tak aparat, ki se mu da zamenjati objektivne le v zasebni sobi v bifeju —?

Sicer je pa ta služba težka in zahtevna in ni, da bi se kdo zabaval na njegov račun. Ni enostavna stvar, na primer, ostati vihrajčemu tovarišu Vrefkiču zmeraj na sledi. Javnost pa mora vedeti vse o njem, zato zabeleži kamera tudi tisto srečanje med njim in dijakom, ko slednji zaprosi za povišanje štipendije.

»Za — povišanje — štipendije —?« osupne tovariš Vrefkič.

»Izšli so novi predpisi —«

»Novi —, oh, tako se godi človeku, ki ima dela čez glavo! Novi predpisi, da! Toda mi nimamo časa, da bi prebiral predpise. Mi smo vajeni nenehne akcije, borbe! Že rodili smo se v težkih časih; doraščali smo v še težjih časih, pa še preganjali so nas povrh; doživljali smo najmračnejše čase, — a smo ponosno umirali v gozdovih. In zasijalo je sonce svobode, — pa moramo spet garati! Kje je, vprašam vas, kje je današnja mladina? Kje vidite kak polet, kako agilnost, entuziazem? — Tovarišica,« se obrne naglo k sekretarki, »parola: MLADINA, PRVOBORCI TRKAJO NA TVOJ ENTUZIAZEM! V Dvorano herojev, saj veste — !«

»Razumem, tovariš Vrefkič! Razumem: v Dvorano herojev. Razumem. Razumem.«

»Ti pa, dijak, — dobil boš svoje. Kaj pa hočemo, ko te pa štiti tisočero predpisov in zakonov! Tako razvajanje —!«

Dijak se vljudno in z zadržanim olajšanjem zahvali.

»Počakaj!« zasliši, ko je že med vrati. »Ali se zavedaš, kdo te štipendira?«

»Da!«

»Kdo pa?«

»Center za gojitev hibridnih žitaric!«

»Tako je! In zapomni si: štipendijo, svobodo, vsakdanji kruh, sleherno dobrino, to smo ti priborili mi! Nikoli ne pozabi, da zahtevamo od tebe novega duha. Čist in plemenit profil socialističnega duha! Da boš vreden naših žrtev, da boš vreden naših naporov!«

Skratka, življenje je tako pestro in polno, da nima reporter niti enega samega prostega trenutka: tu divje zaplešeta ciganki — in ni, da bi prezrl ta dogodek; tam pride do razburjenja, do prepira, do svaje, do pretepa in ta prastari običaj je treba prav tako posneti. Tudi pri sodniku pride do nevsakdanje scene. Nekega študenta so zalotili pri kaznivem dejanju, obsodijo ga zdaj po paragrafu 999, se pravi, prepovedo mu, da bi po končanem študiju prišel v Prekmurje in se tam vključil v družbeno življenje. Študent zatrepeta, študent presunljivo vzkrikne, ubogi študent izbruhne v obupen jok. In niti za hip ne neha v bridkih solzah tožiti: »Vsi moji kolegi hrepenijo po tem našem nepozabnem Prekmurju, vriskaje se vračajo tjakaj, jaz bom pa edini moral ostati v izgnanstvu, daleč od svoje vroče ljubljene ožje domovine!«

Zdajci pa ljudje zvedo, da hiti tovariš Vrefkič predavat o gojitvi hibridnih žitaric in o socialistični preobrazbi vasi. Vse zdrvi za njim. Zlasti kmetje kažejo takšno zanimanje za podobne teme, da bi se bilo treba nad tem pojavom zamisliti. Televizijski reporter je kajpak med prvimi na mestu in začne takoj tudi z delom. Snema zdaj iz bližine zdaj od daleč; snema zdaj razvnetega govornika zdaj poslušalstvo; osredotoči se zdaj na detajl, recimo na obraz kmeta, ki posluša z odprtimi usti, zdaj na celotno okolje, po možnosti še s pokrajino kot ozadjem, da bi tako v nekem smislu simboliziral dogodek. Prav na koncu, ko začno ljudje burno ploskati, se približa govorniku in iz svoje priljubljene žabje perspektive ujame posnetek dneva. Kakor hitro pa se odmakne, mu nekdo zašepeta: »Sijajna osebnost, ta predavatelj, kajne?« Reporter potegne glavo iz skrivnostne kamere in glasno zamlaska: »Prav imate, oča! Človeka kar upijani njegova bližina!«

Nazadnje zadružniki obstopijo gosta, vendar pa je krog, ki ga obdaja, precej širok; kakor pač zahteva stolček, ki drega na vse strani; v skladu, seveda, z gibi tovariša Vrefkiča. Zdi se, da to tudi občutno vpliva na vzdušje tega srečanja. Sicer pa je pogovora z zadružnimi možmi hitro konec. Avtomobil nekoliko neobičajne vrste, vsekakor pa stolčku povsem primeren, se z njim naglo odgunca proti centru. Tam ga pa že pričakuje dijak.

»Dovolite, da vam osebno sporočim veselo vest,« mu ta skoči naproti. »Diplomiral sem!«

Tovariš Vrefkič sprva ne reče ničesar. Je pa lahko razločno opazovati, kako hkrati z njegovim telesom rahlo vzdhrteva tudi stolček.

»Kaj? Diploma?« končno vzklikne. Zdi se, da je ves iz sebe; krili z rokami in menca na svojem mestu. Najbolj presenetljivo pa je, da dijaka ne kliče več enostavno »dijak«, ampak po njegovem pravem imenu. In ne samo to, — znenada ga začne vikati; prvič se tudi zgodi, da mu ponudi stol. »To pa je res presenečenje, da ... se dolgo ne bom mogel ... pomiriti! Prav je tako, dragi tovariš. Potrebujemo svežih sil. — pogledjte mojo sivo brado, moje prezaposlene starčevske možgane. — Tako, tako torej: diplomirali ste. Že takoj po zadnjem semestru: kaj takega ne doživimo kadarkoli.«

Tovariš Vrefkič je povedal resnico: da bi nekdo tako hitro končal študij, — to se res ne pripeti vsak dan. Prav gotovo je samo v tem velikem presenečenju tudi vzrok za njegovo čudno razburjenost, za njegov čudni nemir. Vsekakor pa nato ne pozabi zdiktirati nove parole: »MLADINA, TVOJE ZNANJE — NAŠ NAPREDEK!« In obrne se k diplomantu.

»Pa ste ... res prepričani, da ste si nabrali dovolj znanja? Ali lahko predpostavljam, da ste sposobni za službo pri nas? Za zahtevno službo?« Malce se posprehodi, pogleda dvakrat, trikrat novinca, končno pa se ustavi pred njim in z zaupnim glasom spregovori: »Veste kaj ... , pojdite — dalje študirat. Poskrbel bom, da dobite še večjo štipendijo, morda bo enaka začetni plači. Saj veste: — v znanju je moč, znanje človeku nikoli ne škodi, znanje —«

»Ne,« vskoči oni, »študija imam dovolj!«

Tovariš Vrefkič se ne premakne. Začne le razmišljeno gladiti svojo dolgo sivo brado. Gleda v svojega partnerja, gleda ga dolgo, gleda ga, dokler se mu ne zmračí pogled. Tedaj pa se skrči, ko da bi se hotel nekam pognati.

»Kakšna pa je vaša svetovnonazorska usmerjenost, prijatelj? Veste, v centru, kakršen je naš, strogo gledamo na to. Da imate dovolj

znanja, skoraj ne dvomim. Toda... vaša zavest. Kdo mi bo pa o tem kaj povedal? Veste, treba se mi bo malce zamisliti.«

S tem diplomanta odslovi in mu pove, kdaj se lahko spet vrne. Kakor hitro je sam, pa pograbi telefon in začne vrteti številke. Tovariš Vrefkič dobi prvo zvezo, — čez čas nekam nezadovoljno odloži slušalko; zatelefonira znova, — zdaj je videti že skoraj razočaran; poskusi v tretje, — in tako rekoč renče zaključi pomenek; po majhnem obotavljanju pokliče znova, — to pot pa razkačeno sune aparat od sebe.

Do diplomanta je, ko se ta spet prikaže, nenavadno vljuden. Ponudi mu cigarete. Tajnica mu mora celo skuhati črno kavo.

»In kako je z mano?« vpraša mladi mož.

Tovariš Vrefkič tudi tokrat zakoraka po sobi. »Moram reči,« začne nazadnje, »da sem dobro preštudiral vašo družbeno zavest in da nisem bil niti najmanj... ravnodušen, ko sem poslušal laskave besede o vas...« Zdaj spet molk. Potem korak, dva proti mladeniču. Zamišljen pogled, nato se mu še bolj približa. Položi mu roko na rame: »Toda..., dragi moj, mi vas — ne potrebujemo.«

Tovariš Vrefkič očitno ves otrpne, ko mu oni pogleda strmo v oči:

»Kdo pa potrebuje vas in vašo nedokončano fakulteto?«

Tovariš Vrefkič hlastno skoči za svojo črno mizo in se bojevitopre ob njo.

»Nas pa je izšolalo življenje, mi smo železna garda. Prekalila nas je trda vsakodnevna praksa! — Sploh pa vidim, da postajate predrzni —! Kar čudim se, da imajo nekateri ugledni in visoki ljudje tako povoljno mnenje o vas.«

S tem pa spet neposredno preide na razpravo o vrednotah današnje mladine. Zelo vneto govori o tem, vse dokler ga oni ne prekine:

»Jaz pa zahtevam svoje: vsaj na praksi hočem ostati.«

»Prakso hočete?« poskoči tovariš Vrefkič in z njim poskoči tudi stolček. »To vam je sijajna ideja! Kakor nalašč! Poglejte!« Potegne ga k oknu. »Ta prostrani vrt, — tu imamo grede s poskusnimi posevki žitaric. Prav pred nekaj dnevi se nam je ponesrečil eden izmed kopačev. Tako lahko nemudoma prevzamete njegovo mesto! — Saj pravim, diplomirali ste kakor nalašč ob tem času!« In lopne ga z vso prisrčnostjo po ramenu.

Še preden se nekdanji štipendist zave, že pokliče tovariš Vrefkič tajnico in ji da potrebnih navodil. Potem zazvoni telefon, in ko odloži slušalko, pojasni, da je v tem trenutku dobil nujno in neodložljivo nalogo, ki se je mora pri pričeti tudi lotiti.

Diplomant se umakne na vrt. Tedaj se pa zgodi nekaj edinstvenega. Ne samo, da tovariš Vrefkič odpre okno, celo nagne se skozenj in si dolgo ogleduje gredice s poskusnimi posevki. Pri tem pa ga mora nekaj prizadeti, kajti z vzdihom se napoti naravnost v Dvorano herojev.

To pravzaprav ni nikaka dvorana, niti sobana ne. Toda on je zmeraj zatrjeval, da si heroji zaslužijo vsaj dvorano, zato je tudi ostalo pri njegovi velikodušni — besedi. Polknice na oknih so spuščene, tako vlada v prostoru mračna tišina. Tod je razpostavljenih več kipov; nekateri so v naravni velikosti, drugi so manjši ali pa doprsni. Po stenah visi vrsta portretov; razstavljenega je tudi nekaj spominskega materiala. Česar pa je največ v prostoru, pravzaprav po stenah in celo tudi že na stropu, so parole. Če ne bi bila vsaka v svoji barvi in vsaka v drugačnih črkah, bi človek lahko hitro pomislil, da so to tapete. Toda parole se vendarle razlikujejo, natančneje rečeno, njihov ton je toliko zanosnejši, kolikor više na steni so. Pri tleh se, na primer, pohlevno stiska kaj takega: VSI NA VOLITVE! — ŽIVELA FLR J! — ZEMLJO TISTIM, KI JO OBDELUJEJO! Takorekoč že na stropu pa so najnovejše, med njimi tudi poslednja: MLADINA, TVOJE ZNANJE — NAŠ NAPREDEK! Zdi se, da so na tej črke še mokre.

Tukaj se je tovariš Vrefkič zmeraj sprehajal, kadar ga je kaj tiščalo pri srcu. To pot je njegov zgubani in blede obraz nenavadno mrk. Nazadnje se ustavi. Zagleda se otožno v svoje parole in s svečano potrjim glasom spregovori: »Dragi heroji, moje globoko spoštovanje! Jaz se nisem boril v vaših vrstah, to veste vi sami. Toda jaz sem solidaren z vami: na vsakem koraku proslavljam vaše ime, najbolj pa pred to lahkomiselnno mladino. Mehkužna je, razvajena, pozablja na vse, za kar ste žrtvovali svoje najdražje, svoja življenja! — Dragi heroji! Jaz se sploh nisem boril, to veste samo vi. Zato pa je prišel moj čas za borbo zdaj: večno bom dosledno solidaren z vami, skrbel bom, da vas ne pozabijo, boril se bom za vaše ime, za vašo slavo!« Pri tem se globoko prikloni, tako da se visoko dvigne njegov stolček. Nato govori še dolgo, obrnjen proti svojim parolam, stalno potujoč z glavo od leve proti desni, kakor da jih prebira...

Glavni del borovonga gostüvanja pa je zdaj že mimo; bor je že davno padel, opravili so že poroko, gozd se začinja prazniti. A televizijski reporter se zaveda svojega poslanstva in vztraja do konca, kar se mu tudi temu primerno poplača, zakaj tako lahko ujame v svojo kamero še poslednji zanimiv dogodek.

Tovariš Vrefkič mora namreč znenada nekam oditi, diplomanta pa medtem slučajno zanese v Dvorano herojev. Tod nemudoma odpre vsa

okna. In zdajci vsem junakom prijazno zasijejo obrazi; poteze dobijo mehak, blagohoten izraz. V tej kipeči luči je tudi opaziti, koliko prahu se je bilo nabralo po kipih. Najprej jih začne čistiti z rokavi, nato z žepnim robcem, toda tudi z vsem tem ne opravi mnogo. Ozre se za kako metlico, pa opazi parole. Ne da bi za trenutek okleval, jih nekaj odtrga in nadaljuje s čiščenjem. Porabi jih vse, kolikor jih le more doseči. Potem se z zbrano resnobo posprehodi med njimi in prebere znano pismo nekega talca. Končno ves zadovoljen in nekako srečen odide spet na vrt.

Medtem pa se že tudi vrne tovariš Vrefkič. Takoj opazi široko odprta okna, zato privihra ves razjarjen na hodnik.

»Kdo si je dovolil to nezaslišano predrznost? Kdo je potrgal moje parole?«

Nekdo pokaže skozi vrata:

»Tjakaj je odšel.«

Tovariš Vrefkič zdrvi na vrt, zdrvi s tolikšnim gnevom, da ob prvi gredici spregleda diplomanta, ki se z velikim zanimanjem sklanja globoko nad težko latje hibridne rži. Starec se dobesedno spotakne ob mladega človeka in pade s tolikšno silo po tleh, da se mu odtrga stolček s telesa in odleti nekam daleč v visoko pšenico. Mladi mož se le površno ozre; vsekakor si je bil že zavihal rokave in zdaj lista po svoji beležnici.

To je zadnje, kar še posname televizijski reporter. Sicer se potlej še motovili naokrog, a brez uspeha. Pozneje ga najdejo v nekem kupu sena. Opaziti je že na prvi pogled, da ga je premagalo tako rekoč sredi dela, kajti kamera je še ob njem in on tišči glavo še zmeraj vanjo. Drugače pa so izginili objektivni, tako da je skozi odprtine videti njegov zaripli obraz. Napis »Televizija« pa, ki je bil v obliki kroga na čelni strani kamere, je neki hudomušnež nekoliko spremenil. Tako več ne piše: »Televizija«, ampak »Tele vö zija«.